

Az erdélyi örmény népélet egyik érdekes jelenségéről teszek a következő sorokban említést. A kántálás városunkban is szokásban van. A gyermekek karácsony napján reggel és ünnep előestéjén házról-házra járnak és magyar énekeket énekelnek. Évekkel ezelőtt az Üdvözítő születésére vonatkozó énekek szövege örmény volt. Íme egy ilyen ének-töredék:

*Hiszusz g'ulá,
Pálul cshiká;
Phiésé gédrádz,
Ná pámuládz...
Duveczhekh ézbánész,
Or erthám pánész.*

Magyarul: Sír a Jézus, mert nincs pólyája; vág (a Szűz-Anya) ruhájából és abba pólyálja... Adjátok (a kántálásért járó) pénzemet, hogy dolgomra menjek.

Szongott Kristóf. Szamosújvár monográfiája III. kötet 235-236 old. Szamosújvár 1901.

*****

Bodvaj Bécsből nézvést

Részlet a 2004 novemberi füzetek 23. oldaláról:

Tisztelt szerkesztőség! Az alábbi két tanulmánnyal szeretném kiegészíteni Sylvester Lajos cikkét, amely a Bodvaji vashámor kapcsán íródott. Talán nem mindenki számára ismeretes az a történelmi háttér, amely meghatározza a vashámor későbbi jelentőségét a forradalom idején. Ezért ajánlanám ezt a tisztelt olvasó figyelmébe, de főleg az utókor számára is, mint történelmi dokumentumot.

Dr. Száva Tibor Sándor

Külföldi útjaink vagy itthoni vendéglátásaink során nem első ízben tapasztaljuk, hogy a nagyvilágba szétszóródott, szórványsorsban élő nemzettársaink mekkora türelemmel és milyen érzékenységgel kutatják és szálazzák ki a magyar vonatkozású történelmi dokumentumokból egykori eleink nemes cselekedeteit, és építik be a hasznosítható tanulságokat magyarságtudatunk épületébe. *Dr. Száva Tibor-Sándor* ezek közül is a jelesebbek közé tartozik.

Sylvester Lajos

*****

A két Zakariás és a Bodvaji-vashámor

2. befejező rész

Zakariás András (1825-1898 ?)

Gyergyóban született 1825-ben, Zakariás Márton /1788-?/ és Jursa Mária /1805-1841/ gyermekeként. Először kereskedelmi tevékenységet folytatott a Telegdi Baczonban, (a mai Nagybacon régen két településből állt, az egyik a Bardóczzsékhez tartozó Telegdi Baczon, míg a másik a Sepsiszekhez tartozó Sepsi Baczon volt és csak a folyó választotta el a két helységet), majd 42 éves volt, amikor megvette unokatestvérétől a bodvaji vashámort. Zakariás Antal a brassói törvényszék jóváhagyásával, 3688 forint vételár feltüntetésével, 1867. jan. 31-én kelt szerződéssel a bányajogosítványokat és a vasüzemet eladta unokatestvérenek a Telegdi-Bacson lakosú Zakariás Andrásnak, aki a kohót és a gyárépületet 1874-ben felújította, modernizálta. A kemence fűjtatóberendezését nagyméretű kétrekeszes

szekrényrel cserélte ki, amelyet szintén az újjáépített hatalmas vízikerek tartott üzemben. A gyár épülete alatt nagy raktárt építtetett a készárú és egy asztalosműhely számára, míg lejjebb működött a hámosi vasverő egy nagyobb és egy kisebb vízikalapáccsal. A telep felett malom és molnárház állt. A különféle ágazatokban dolgozók száma meghaladta a százat, ezeken felül 6-8 szénégető is volt. A gyárban vas, acél, fogaskerék, csapágycsuklók, gépkatrészek, öntött kerítések, kályha, üst, fazék és más öntvények, a hámosban különböző méretű sínvas, további feldolgozásra rúdvasak, a kovácsműhelyek részére kalapácsok készültek. Csákány- kapa-, lapát- és jókezü mesterektől formába vert kaszagyártás folyt.

András később Nagybacon alatt még egy, a Barót patak vízi erejével működő hámos létesített a bodvaji vas feldolgozására. Ez időre esik Bodvaj-bánya virágkora (1875-1880). András nagyvonalúan dolgozott, minőségi árut termelt, munkásait jól fizette, de nem volt szerencsés kezű ember. Családi gondjai is voltak és csődbe jutott. 1884-ben Románia lezárta határait az erdélyi kivitel előtt. A gyár termékeit mind nehezebben tudták eladni, így a nagy adósság miatt Zakariás András még abban az évben eladta a bányát Lántzky Sándornak, a lövétei és szentkereszt-bányai vasmű tulajdonosának.

Lántzky Sándor, amíg a gyár a kezén volt, semmi újabb befektetést nem eszközölt. Az ott lakók kérésére kevesebb fizetés mellett is még üzemeltette a gyárat és a hámosot. 1894-ben 12 férfi és 3 fiatal dolgozott az üzemben. A bányászatot 1897 őszén abbahagyták. A kihozott ércből 1905 tavaszáig, Lántzky Sándor haláláig dolgoztak. Azon évben mindenki elköltözött Bodvajból.

A bodvaji limonitrétegben fedezték fel az egész világon egyedülálló, csikozott opált, melynek ismertetése nagy feltűnést keltett. A fehér és kávébarna színben, 2-3 mm vastag rétegekben egymásra rakódott, dobostortához hasonló vasérc ma is ritka szép látvány.

Lántzky Sándor népes családja örökölte meg a gyárat, de egyikük sem vette kézbe, sem közös alapon nem állították üzembe, egy 1914. május 1-én kelt szerződéssel 100 ezer aranykoronáért eladták a Magyar Államnak. Ezzel együtt a magyarhermányi, kisbaconi, bibarcfalvi, bardoci, száldobosi tárnákat is. Mivel kitört az első világháború, átadásra, átvételre nem került sor. A gyár berendezése, felszerelése a helyén maradt, a lakóházak cserepét, fáját az örökösök eladták, az olvasztó és az üzem többi épülete a háború kezdetén jó karban volt. A tisztai házban a bútorok, a raktárban a sok szerszám és egyebek, a kápolna díszes oltárával, miseruhákkal, vastag porréteg alatt úgy állottak, miként az utolsó szertartásnál otthagyták.

A háború után minden pusztulásnak indul, nagybaconi Nagy Efraim, a Lántzkyak utolsó felügyelője, 1919-ig őrt tartott az ingó javak vigyázására, de mivel fizetését nem folyósították, minden gazdátlanra vált. A jogutód román állam illetékes szervei figyelmen kívül hagyták Bodvajt, részükéről 1920-1945 között senki még a helyszínen sem járt.

A II. Világháború után a vajdahunyadi vasgyár mérnökei jártak Bodvajban és 1945 tavaszán megkezdték a bánya és a kohó helyreállítását. Az újjáépítésnél megtalálták a gyárépület falába helyezett, 1874. évi emlékiratot, melyet „N. B. Gecse Sándor vasigazgató” írt azon záradékkal, hogy „utódaink ezen írást vegyék jó néven”. Az irat szerint bibarcfalvi Bartalis Sándor volt az öntésvezető, Ülkei Tamás a kőműves és Kalácska Ferenc az ácsmester. A hunyadi gyár 1946-ban a közbirtokosságtól kibérelte a Lántzkyék által használt területet évi 400 ezer lejért. A bérletet két évig fizették, azután nem. A felszínt 1950-ben államosították. A kitermelt ércet tengelyen Ágostonfalvára, onnan a hunyadi kohóhoz szállították, de mivel a szállítást a nagy távolság költségessé tette, 1949-ben a szentkeresztbányai gyár vette át a termelést. Az újított kemencében az első olvasztás 780 kg nyersvas volt (libavas), ami rövid idő alatt 3000 kg fölé emelkedett. Bodvaj fél évszázados csendjét újra életzaj váltotta fel. A vízierő helyett gőzkazánt állítottak, villanyfény mellett dolgoztak, nyersvason kívül motorfejeket, dugattyúgyűrűket, vasúti kocsi féktuskókat öntöttek.

A bányászt 1950 márciusában beszüntették azon indokkal, hogy az érc kifogyott. A jelentésre két mérnököt küldtek ki. Ezek a magyarhermányi bányászok elmondása szerint semmi érdemleges vizsgálatot nem tartottak. A termelés ideje alatt új tárnát nem nyitottak, csak a régi tárnák közeit, az úgynevezett „láb-támaszokat" bontották el. Ez idő alatt nem jutottak el a régi fejtésekig. A tervszerűtlenül végzett termelés miatt a hegy beszakadt, odatemette a sínhálózatot, a beomlás a felszínen ma is megfigyelhető. A szentkeresztbányai mérnökök, mesterek egyike sem szeretett az „Isten háta mögötti" helyen tartózkodni, alig várták, hogy megszabaduljanak. A magyarhermányi bányászok szerint ez állt az érc elfogyásáról szóló jelentés mögött. 1954. április 1-jén kialudt a tűz a kemencében. A gépeket és felszereléseket átvitték a Száldoboson épített olvasztóhoz. Közhírré tették, hogy Bodvajban az épületek eladók. Ezzel zárult a bánya 1831-ben megkezdett működése.

Zakariás András privát életéről annyit tudunk, hogy 1866-ban nősült Nagybaconban, neje Gecse Teréz (Teréz apját Gecse Sándort a vasüzem utolsó igazgatójaként tartották számon) volt és itt születtek gyermekei is, de ezeket nem lehet tudni, hogy hol anyakönyvezték:

Sidónia /1867-?/ (a férje Snak Ferenc volt), Aladár /1868-?/, Ilona /1870-?/ (a férje Winkler István /1866?/ volt), Zoltán /1873-?/, András /1880-?/, Mária /1882-?/, Jenő /1883-?/. Zakariás András az 1898 körüli években halt meg erdővidéki otthonában.

Dr. Száva Tibor-Sándor Bécs, 2004.

*****

Boldog karácsonyt gyermekek!

avagy

tudósítás a Frater Julianus Alapítvány jótékonyági hangversenyéről

Budai Vár! Napjaink önemésztő rohanásában ismét kedvelté váltak a múlt emlékei, és a turisták kíváncsian keresik fel Budapest „ékszer" dobozát, a Várnegyedet, amelynek házai foglalatra tett drágakövekhez hasonlíthatók. Kincs, amelyre vigyázni kell, amelyet a természettől adományként, a múlt alkotásaival örökségként kaptunk.

Történelmét nem mérik évezredekben, nem nyúlik vissza legendás messzeségbe, bár az Idő sok mindent betemetett. Nyolc évszázada alapították az Árpád-ház alkonyán, azóta ez volt az ország színpada, itt íródott az ország történelme.

Mátyás trónraléptével a magyarországi humanizmus központja a budai királyi palota, és az Itálián kívüli fejedelmek között ő az első ízig-vérig reneszánsz uralkodó. Nagyvonalú mecénás, nagy műveltségű gyűjtő és műértő. Palotájának szépségét később a hódoltság alatt a törökök is elragadtatással emlegették és az „aranyalma palotájának" nevezték.

A palotát és a polgárnegyedet várfalak veszik körül. A királyi rendelettel épült falakkal lényegében egyidőben keletkezett a polgárváros is, az itteni Árpád-kori falu helyére a gótikus város házait építették. Fontos láncszeme volt IV. Béla védelmi politikájának a vár-város, és a király még életében benépesítette. A korai középkorban épült két plébánia temploma: a Nagyboldogasszonyról elnevezett (ma Mátyás templomként ismert) - a német hívőket; a Mária-Magdolnáról elnevezett (Kapisztrán téri) templom pedig a magyar hívőket szolgálta.

A domonkosok Miklós temploma népes kolóniát sejtet. 1254-ben már rendi gyűlés, nagy káptalan színhelye volt a templom. Bővítése után 1382-ben másodízben is itt tartották meg gyűléseiket a domonkosok.

A templom a török uralom idején a janicsárok lakóhelyévé vált. Később élelmiszerraktár, és katonai sütőde. 1784-ben II. József rendeletére iskolának alakították át és a háborús pusztulásig az is maradt.

A második világháború gyilkos bombái végképp megpecsételték a sorsát, az épület kiégett, és a Hess András téri rom mintegy három évtizedig várta a helyreállítást.